

УДК 351.862.:355.311 (4) “20”

ПОЛЬЩА І СПІЛЬНА БЕЗПЕКОВА ТА ОБОРОННА ПОЛІТИКА ЄС НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

В. О. Захарчук

аспірант кафедри Всесвітньої історії

Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського

Реферат. У статті показано розвиток співпраці Республіки Польщі з ЄС щодо безпекової та оборонної політики на початку ХХІ ст., як одного з основних зовнішньополітичних напрямків держави та визначено її зміст. А також висвітлено участь Польщі в ЄПБО та основні напрямки співпраці, а також ставлення польської влади до оборонної та безпекової політики ЄС.

Ключові слова: ЄПБО, безпека, оборона, співробітництво, ЄС, СЗППБ.

Майже паралельно із прагненнями Республіки Польщі інтегруватися в НАТО існували прагнення щодо інтеграції в ЄС. Вже наприкінці 80-х років у Польщі дозрівала ідея повного членства у Спільноті. В останнє десятиліття ХХ і на початку ХХІ століття інтеграція європейських держав вийшла за межі економічної сфери. ЄС почав виробляти загальні підходи до зв'язків з іншими державами, міжнародної безпеки, регіональних конфліктів тощо.

Значне скорочення військової присутності США в Європі, трансформація НАТО, зміцнення економічних позицій ЄС спонукали країни-члени цієї, переважно економічної, організації до формування власної оборонної політики. Нова ситуація «небезпеки» в Європі розгорталася на фоні посилення прагнення до європейської інтеграції. Прискорення руху до змін Союзу частково було результатом змін у ширшому середовищі, а також віддзеркалювало ставлення у багатьох європейських країнах до наслідків закінчення холодної війни. Водночас важливим мотивом рішення про створення колективних можливостей з урегулювання криз було виразне зростання відповідальності Європи за власну безпеку. Усі ці процеси сприяли тому, що в Маастрихтський договір, який трансформувалася Європейське співтовариство у Європейський Союз, були включені положення про організацію Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ). Крім того, 1999 р. став новим етапом у розвитку цього процесу: у межах СЗППБ було досягнуто рівня інтеграції, який дав змогу країнам ЄС сформулювати пріоритети Спільної європейської політики безпеки й оборони (ЄПБО), метою якої є об'єднання зусиль європейських країн у сфері «традиційної» військової безпеки. Актуальність даної теми на сьогоднішній день зумовлена новими асиметричними викликами безпеки в Європі, а досвід співпраці Польщі з ЄС в безпековій та оборонній політиці розглядається як успішний приклад реалізації державних інтересів у сфері протистояння сучасним загрозам.

Вивченню спільної безпекової та оборонної політики Польщі з ЄС на початку ХХІ ст. присвячена значна кількість досліджень. Серед них, вивченням даної тематики займалися Павліковська І. [1], Столярчук М. [2], Курчевська У. [3], Осіча О. [4] та Тумановський Є. [5]. Дослідники приділяють значну увагу зародженню і розвитку безпекової політики у Європі та інтересам і ролі Польщі у новій архітектурі безпеки, що створювалася після закінчення періоду блокового протистояння.

Мета статі полягає в тому щоб дослідити значення спільної та оборонної політики Польщі з ЄС, як одного з основних напрямків зовнішньої політики країни та показати ставлення польської влади до співпраці в ЄПБО.

Варто зазначити, що Республіка Польщі перед вступом в ЄС з невеликим бажанням прийняла ідею ЄПБО й дотепер ставилася до неї з певним скепсисом [4, с. 25]. Реакція Польщі на проголошення в 1999 році Європейським Союзом Європейської політики безпеки

і оборони була стриманою, і навіть, дещо, критикуючою. Тим не менше, після вступу до цієї спільноти польська влада почала працювати зі змінним темпом участі у розробці та проведенні цієї політики.

Одним з найбільш суперечливих і контраверсійних питань для Республіки Польщі (і не тільки) щодо спільної зовнішньої політики та політики безпеки, зокрема, спільної оборонної політики, є взаємодія та сумісність з НАТО. Погляди з цього приводу є неоднозначними та вкрай суперечливими [3, с. 1097]. Одні автори вважають, що СЗППБ була створена як противага НАТО з метою досягти більшої військово-політичної інтеграції країн ЄС, і, відповідно, обмежити вплив США на ухвалення рішень з питань безпеки [1, с. 32]. На думку інших, створення СЗППБ не означає прагнення країн-членів ЄС дистанціюватись від НАТО, і покликане насамперед доповнювати забезпечення НАТО безпеки та стабільності у світі і на європейському континенті зокрема [2, с. 50]. Все ж у військових питаннях ЄС все ще значно залежить від НАТО, а в остаточному підсумку – від США (особливо в таких важливих галузях, як повітряний транспорт, розвідка, системи космічного базування, здатність концентрувати вогневі засоби). Більше того, на відміну від НАТО, ЄС не має ні стратегії, ні інструментів для побудови відносин у сфері політики безпеки із сусідами, кандидатами в члени та претендентами. Поки що не існує відповідної програми, незважаючи на те, що такий документ буде дуже потрібним після того, як Союз перебере на себе відповідальність за миротворчі місії, і незважаючи на очевидну політичну бажаність такого підходу – оскільки кінцевою метою Союзу є спільна політика оборони. Найпотужнішою рушійною силою цього процесу, найімовірніше, могло б стати об'єднання можливостей обох організацій для напрацювання відповідей на проблеми безпеки європейської зони інтеграції і стабільності, що зростає.

Таким чином держави-члени ЄС змінюють вигляд не тільки ЄС, а й НАТО. На думку багатьох дослідників, ситуація у міжнародних відносинах сприяє змінам у напрямі більшої самостійності європейців, і цілком зрозуміло, що організацією, яка б мала виражати цю самостійність, є ЄС [2, с. 52].

І хоча декларативно зроблено достатньо: ухвалено відповідні документи, створено низку структур для дієздатності ЄПБО, все ж не вистачає політичної волі країн-членів, щоб наповнити документи реальним змістом, а отже, створити ефективну систему європейської безпеки та оборони. Значення Республіки Польщі, як нового, доволі серйозного та перспективного члена ЄС щодо цієї проблеми була вагомою як у позитивному сенсі (можливість посісти одне з ключових місць під час перетворення ЄПБО на ефективний механізм забезпечення безпеки всередині Союзу та, можливо, в регіоні найближчого оточення ЄС), так і в негативному (гальмування процесів, що стосуються ЄПБО та СЗППБ, у розрахунку переважно тільки на НАТО, зокрема на США, брак політичної волі керівництва держави для порозуміння зі своїми європейськими партнерами, а також відсутність ініціативи самої держави в напрямі наповнення реальним змістом ЄПБО).

Досягнення порозуміння щодо майбутнього у сфері зовнішньої політики, політики безпеки та оборони не було легким завданням з огляду, між іншим, на різницю національних інтересів як держав-членів ЄС, так і ЄС та США, а отже, існування багатьох спірних пунктів у пропозиціях щодо розвитку СЗППБ і ЄПБО. Хоча американці та європейці й надалі мають спільні різноманітні проблеми міжнародної та регіональної, все ж немає згоди щодо того, як найкраще з ними впоратись. Дискусії щодо Іраку також показали, що інтереси Європи і США часто відрізнялися, тому потрібно констатувати, що ЄС не має іншого виходу, ніж зміцнення і консолідація спільних зусиль держав-членів. Суперечка про Ірак в 2003 р. навіть всередині ЄС спричинила дуже серйозні розбіжності. Держави Центральної Європи (зокрема Республіка Польща), продемонстрували проамериканську позицію, хоча такої самої позиції дотримувалися і деякі інші держави-члени ЄС, що, з одного боку, підтверджувало помилковість упровадженого американським секретарем оборони Д. Рамсфелдом поділу на «нову» і «стару» Європу, а з іншого, сприяло тому, що іракська криза не наклала остаточно тіні на відносинах ЄС з цими державами [1, с. 35].

Загалом союз Європи з США насправді менш тісний і більше розшарований всередині, ніж уявляли собі поляки. Але це не означає, що євроатлантичні відносини втрачають сенс. Тому, розбудову європейської політики безпеки потрібно інтерпретувати не як альтернативу НАТО, а як доповнення до цієї організації. Поряд з НАТО СЗППБ становить важливий інструмент забезпечення безпеки Польщі. З польської точки зору СЗППБ повинна спиратися на міцні трансатлантичні зв'язки, а також охоплювати політичний діалог із східними сусідами Польщі, через розвиток східного виміру ЄС [6].

Враховуючи історичний досвід і географічне положення, головним мотивом прагнень Польщі щодо вступу в НАТО і ЄС було бажання насамперед стати «споживачем» безпеки, яку надають ці організації. Ця настанова й надалі формує бачення частини польських політиків, які більше уваги приділяють збереженню тих функцій НАТО, які гарантують оборону, ніж тих, завдяки яким НАТО може стати інструментом зовнішньої політики Республіки Польщі [7, с. 391]. Труднощі переходу до ролі «творця» безпеки, зокрема європейської системи безпеки, чого беззаперечно очікували від Польщі партнери по організаціях, були породжені насамперед сумнівами щодо майбутньої ефективності та практичної дієздатності ЄПБО та СЗППБ, її реакційної в основному зовнішньої політики, а також передчуттями загрози з боку Російської Федерації [5, с. 11].

У відносинах з ЄС з погляду Польщі особливе значення мало те, що Варшава з самого початку могла залучитись до більшості із впроваджуваних змін і брати участь у формуванні ЄПБО. Але, ще одним із елементів скепсису було питання спроможності ЄС до автономного планування військових операцій, у межах так званих петерберських місій. З урахуванням того, що США дедалі менше бажали надавати свої війська для миротворчих місій у Європі, ЄС потрібно було якнайшвидше розвивати свої відповідні можливості з реагування [8, с. 194]. Експерти тоді вважали, що доцільно було використовувати потенціал нових держав-членів, наприклад, польсько-український батальйон (близько 2000 солдат) міг би стати вагомими підсиленням європейських сил [8, с. 195]. Після превентивно стабілізаційної операції «Лис» у Македонії в 2003 році перелік місій, які взяв на себе ЄС, безумовно розширився. У 2003 році миротворча операція в Конго – «Артеміда». З 2004 року місія в Боснії і Герцеговині – ALTHEA, вона була продовженням місії SFOR (НАТО), місія «Proxima» в колишній Югославській Республіці Македонія та місія верховенства права «Themis» в Грузії. Аспект співпраці в межах ЄПБО викликав у Варшави доволі поважні побоювання і став істотним джерелом розбіжностей, зокрема між Республікою Польщею і Францією та частково з Німеччиною. Позиції Польщі зазнали серйозної критики в Парижі: французи ніяк не могли зрозуміти державу, яка так сильно прагнула спочатку ступу, а потім – посідання відповідного місця в ЄС, і яка, вже як член спільноти, не бачила тієї користі, яку могла б отримати від запровадження ЄПБО [9, с. 97].

Водночас, треба наголосити, що поза розбіжностями стосовно деяких питань з цими партнерами, існує, наприклад, згода між Польщею і Німеччиною щодо базової структури архітектури безпеки в Європі. По-перше, обидві сторони визнають необхідність американської присутності в Європі, отже, вважають НАТО фундаментом зовнішньої та безпекової політики. По-друге, Польща поступово відмовилася від своєї надкритичної позиції щодо європейської політики безпеки та оборони і висловила бажання брати участь в ЄПБО, розбудовувати її. По-третє, Польща виявила бажання бути важливим елементом/чинником стабілізації в регіональній площині, що також має важливе значення для Німеччини. І, по-четверте, Польща довела, що в межах своїх можливостей могла і мала бажання брати активну участь у розв'язанні критичних ситуацій і також не ухилятися, якщо це необхідно, від військової участі на боці союзників [10, с. 110].

Британські політики, наприклад, були переконані, що Польща підтримує ЄПБО. Становище Республіки Польщі у Великобританії не розглядалося в якийсь конкретний спосіб, як у Франції чи Німеччині. Вважалося, що на формування такого образу Польщі вплинуло те, що вона вступила в НАТО раніше ніж у ЄС, створивши тим самим враження, що Альянс для неї був важливіший, що, своєю чергою, позначилося на перемовинах з ЄС

щодо ЄПБО. Польсько-британські відносини в питаннях безпеки за окреслений період можна окреслити як приязні, хоча дещо байдужі [11, с. 237]. І все ж, насамперед, британські політики також очікували від Польщі внеску в розвиток ЄПБО.

Німеччина була тим партнером, з яким Польща розвивала співпрацю в справах безпеки найефективніше. Польсько-німецькі відносини після закінчення холодної війни інтенсивно розвивалися, і їх об'єднував теперішній польський і колишній німецький досвід держави, що розташована на околиці Союзу. У Берліні поляки знаходили більше розуміння і співчуття до свого становища, ніж у будь-якій іншій європейській столиці [13, с. 49].

Після вступу до НАТО і ЄС рівень безпеки в Польщі значно зріс, але водночас зросла і відповідальність [13, с.50]. В стратегії безпеки Республіки Польщі доволі чітко продемонстровано причини залучення та свою позицію щодо СЗППБ і ЄПБО. Зокрема, в ній зазначається, що Польща залучається у співробітництво в межах ЄС у сфері внутрішньої безпеки та СЗППБ, маючи на меті ефективно протидіяти існуючим та потенційним загрозам, зміцнювати цінності, на яких базується Союз, та впливати – через співпрацю та інструменти кризового реагування – на формування міжнародного середовища, особливо в найближчому сусідстві до ЄС. Польща як член ЄС активно включена у механізми СЗППБ, в якому вбачає можливість зміцнення свого голосу, і як член НАТО і ЄС підтримує розбудову військових і цивільних сил в межах Союзу [14].

Ще в перші роки ХХІ ст. польські політики зрозуміли ту користь, яку може їм принести активна участь у формуванні ефективної СЗППБ і ЄПБО, не тільки з погляду безпеки, а й з огляду на поліпшення свого іміджу та значення в ЄС [1, с. 38]. Це було підтверджено у виступі 2005 р. міністра закордонних справ А.Д. Ротфельда, який серед найважливіших завдань закордонної політики на перше місце поставив потребу зміцнення позицій у ЄС і формування образу Польщі як «відповідальної держави, для якої СЗППБ і ЄПБО є площиною пошуку, з одного боку, рівноваги інтересів, а з іншого, – подолання існуючих розбіжностей і запобігання новим» [15, с. 118].

Отже, Республіка Польща на початку ХХІ століття досягла багатьох позитивних зрушень у власному позиціонуванні як члена НАТО і члена ЄС, який бере участь у формуванні СЗППБ і ЄПБО. Але, ці два напрямки продовжували розглядатися одночасно в розрізі партнерства і конкуренції між європейським і євроатлантичним напрямками зовнішньої політики Польщі. Безперечно, це накладало відбиток на двосторонні і багатосторонні відносини країни із партнерами в ЄС.

РЕЗЮМЕ

В статті, в ході дослідження літератури і джерел, визначено, що в відносинах з ЄС з точки зору Польщі особливе значення має те, що Варшава з самого початку могла приєднатися до більшості впроваджуваних змін і брати участь у формуванні ЄПБО. Результати дослідження джерел і літератури також вказують на те, що аспект співпраці в рамках ЄПБО викликав у Варшави досить серйозні побоювання і є суттєвим джерелом розбіжностей, зокрема між Республікою Польшею і Францією і частково з Німеччиною. Позиції Польщі піддалися серйозній критиці в Парижі. В статті також показано, що в початку ХХІ століття Республіка Польща досягла багатьох позитивних зрушень в напрямку позитивного розвитку і привертання в ЄПБО. Але в цій сфері для польських політиків продовжує залишатися широке поле для діяльності і ряд дискусійних питань.

В ході дослідження показано значення загальної і оборонної політики Польщі з ЄС, як одного з основних напрямків зовнішньої політики країни. Також висвітлено ставлення польської влади до співпраці в ЄПБО. Аналіз деяких досліджень показує, що одним з найбільш суперечливих питань для Республіки Польща є загальна зовнішня політика і політика безпеки, зокрема, загальної оборонної політики, яка є взаємодією і сумісністю з НАТО. Погляди по цьому питанню неоднозначні і дуже суперечливі. Деякі автори вважають, що ОВППБ була створена

как противовес НАТО с целью добиться большей военно-политической интеграции именно стран ЕС, и, соответственно, ограничить влияние США на принятие решений по вопросам безопасности. По мнению других, создание ОБППБ не означает стремление стран-членов ЕС дистанцироваться от НАТО, и призвано прежде дополнять обеспечение НАТО безопасности и стабильности в мире и на европейском континенте в частности.

Ключевые слова: ЕПБО, безопасность, оборона, сотрудничество, ЕС, ОБППБ.

SUMMARY

In an article in the course of study of literature and sources, it was determined that with the relations with the EU in terms of Poland particular importance was that Warsaw from the beginning could be involved in most of the implemented changes and participate in shaping the ESDP. The results of research of literature sources also indicate that the aspect of cooperation in the ESDP in Warsaw caused quite grave concern and is a significant source of differences, particularly between the Republic of Poland and France and a part of Germany. The positions of Poland suffered serious criticism in Paris. The article also shows that at the beginning of the twenty first century Poland has made many positive changes in the direction of positive development and involvement in the ESDP. But in this area a wide field for activity and a number of controversial questions for Polish politicians still remains.

The survey shows the importance of a common defense policy of Poland and the EU as one of the principal directions of foreign policy and highlights the attitude of the Polish authorities to cooperation in the ESDP. Some research shows that one of the most controversial issues for the Republic of Poland regarding common foreign and security policy, including common defense policy, is the interaction and compatibility with NATO. The views on this issue are ambiguous and highly controversial. Some authors believe that the CFSP was created as a counterweight to NATO in order to achieve greater military and political integration particularly of the EU states, and thus to limit US influence in decision-making on security issues. For others, the creation of CFSP does not mean the desire of the EU member states to distance itself from NATO and is foremost designed to complement NATO providing security and stability in the world and in Europe in particular.

Keywords: ESDP, security, defense cooperation, the EU, CFSP.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Pawlikowska I. Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony w koncepcjach bezpieczeństwa państw Europy Środkowej. – Warszawa: MON. DPO, 2004. – S. 31–39.
2. Stolarczyk M. Bezpieczeństwo Polski i Europy Środkowej u progu XXI wieku // Stosunki międzynarodowe w Europie na przełomie XX i XXI wieku: wybrane aspekty / pod red. J. Przewłockiego, M. Stolarczyka. – Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2002. – S. 49–78.
3. Kurczewska U. Bezpieczeństwo w Europie w badaniach opinii publicznej w Unii Europejskiej. // Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych. – № 14. – 2004. – S. 1097–1099.
4. Osica O. Wspólna europejska polityka Bezpieczeństwa i obrony (CESDP) w perspektywie Polski. / Raporty i analizy CSM. – 2001. – № 5. – 48 s.
5. Tymanowski J. Polityka bezpieczeństwa Unii Europejskiej // Bezpieczeństwo Polski w perspektywie członkostwa w Unii Europejskiej / Pod red. K.A. Wijtaszczyka. – Warszawa, 2002. – S. 25.
6. Future of the Common Foreign and Security Policy – Lecture by Minister of Foreign Affairs of the Republic of Poland Włodzimierz Cimoszewicz, Friedrich Ebert Foundation, Berlin, March 12th, 2003.
7. Polska polityka zagraniczna w 2001 roku w poszukiwaniu nowych możliwości // Rocznik Strategiczny 2001/2002. – Warszawa: Scholar, 2002. – S. 391–392.

8. Zięba R. Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony // Instytucjonalizacja wielostronnej współpracy międzynarodowej w Europie / pod red. S. Parzymiesa, R. Zięby. – Warszawa: WN Scholar, 2004. – S. 193–196.

9. Knowles W. Grzech zaniechania? Bezpieczeństwo i polityka obronna w Nowej Europie a relacje francusko–polskie // Nowy członek «starego» Sojuszu. Polska jako nowy aktor w euroatlantycznej polityce bezpieczeństwa. / pod red. O. Osicy, M. Zaborowskiego. – Warszawa: Fundacja Centrum Stosunków Międzynarodowych, 2002. – s. 179.

10. Adameczyk A. Współpraca wojskowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec / Polska w Europie XXI wieku. Wybrane problemy / Praca zbiorowa pod red. T. Wallasa. – Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, 2002. – S. 109–122.

11. 397 Pottembohm S. Przyjaźń bez zaangażowania. Polska – proatlantyczny partner Wielkiej Brytanii w Europie? // Nowy członek «starego» Sojuszu. Polska jako nowy aktor w euroatlantycznej polityce bezpieczeństwa / Pod red. O. Osicy, M. Zaborowskiego. – Warszawa: Fundacja Centrum Stosunków Międzynarodowych, 2002. – S. 235–258.

12. Ciupiński A. Perspektywy rozwoju sił antykryzysowych Unii Europejskiej // Bezpieczeństwo państw i narodów w procesie integracji europejskiej / Pod red.: W. Śmiałka, J. Tymanowskiego. – Toruń, 2002. – S. 55–72.

13. Staroń W. Bezpieczeństwo Polski u progu XXI wieku // Bezpieczeństwo Polski w perspektywie członkostwa w Unii Europejskiej / Pod red. nauk. K.A. Wijtaszczyka. – Warszawa, 2002. – S. 70.

14. Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej od 22 lipca 2003 roku.

15. Rotfeld A.D. Polska w niepewnym świecie. – Warszawa: PISM, 2006. – S. 230.